Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Yıl: 2021 Cilt: 21 Sayı: 2 e-ISSN 2564-6427
Dergi Web Sayfası: http://dergipark.gov.tr/cuilah

MUVATTA' VE SAHÎH-İ BUHÂRÎ ÇERÇEVESİNDE İRSÂL-İTTISÂL MESELESİ

The issue of Irsāl and Ittisāl in the in the Context of Muwatta' and Sahīh of Bukhārī

Rahile Kızılkaya YILMAZ[1]

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi :24.10.2021
Kabul Tarihi :14.12.2021
Yayın Tarihi :25.12.2021

Özet:

Erken dönemde telif edilen ve mürsel rivayetleri muhtevi önemli bir eser olan İmâm Mâlik'in (ö. 179/795) Muvatta'ı, gerek Müslüman gerekse gayrimüslim araştırmacılar tarafından pekçok yönüyle çeşitli çalışmalara konu edilmiştir. Aynı şekilde İmâm Buhârî'nin (ö. 256/870) Sahîh'i de hicrî III. yüzyıldaki telifâtın zirvesi kabul edilip geçmişte ve günümüzde pek çok cihetten incelenip tetkik edilmiştir. Muvatta' ve Sahîh-i Buhârî arasındaki ilişki, bazen müstakil eserlerde bazen belli başlıklar altında ele alınarak her iki kitabın müşterek yönleri, ravileri, rivayetler arasındaki benzerlikleri, farklılıkları, müelliflerinin ortak özellikleri-yöntemleri inceleme konusu olmuştur.

İsnâdın sorulmaya başlandığı dönem ve bu dönemi müteakip sistematik şekilde kullanımı ile hadis tarihinin ilk asırlarına ait çalışmalarda hadis rivâyetinin genel karakteristiği, hem isnâdlı nakil hem de ilgili döneme ait kitapların yapısı hakkında önemli bilgiler sunmaya elverişli konulardır. Bu sebeple şifâhî ve yazılı rivâyet meselesi ile ilişkili olmak üzere isnâdın başlangıcı ve teşekkülü araştırıldığında başta oryantalist literatür olmak üzere modern dönemde kaleme alınan pek çok çalışmada Muvatta' ve Kütüb-i sitte'de yer alan rivayetlerin isnadları itibariyle mukayese edildiği görülmektedir. Bu bağlamda özellikle erken dönem eserlerinde yer alan rivayetler, belli özellikleri itibariyle başta Buhârî'nin Sahîh'i olmak üzere temel hadis kitaplarıyla mukayese edilmek suretiyle hadis rivayet tarihi hakkında çeşitli değerlendirmeler yapılmaktadır.

Bu makale "bir hadisin irsâl edilmek suretiyle rivayet edilmesi ve aynı hadisin mevsûl tarikle nakledilmesi" konusuna yoğunlaşarak her iki eseri irsâl-ittisâl açısından mukayese etmeyi amaçlamaktadır. Muvatta' gibi çokça mürsel rivayet içeren erken döneme ait bir eser ile Buhârî'nin Sahîh'i gibi isnâdın sistematik şekilde kullanıldığı dönemi en iyi şekilde temsil eden bir kitabın tercih edilmesindeki asıl hedef, isnadlı hadis rivayetinin yapısını ortaya koymaktır. Söz konusu amaç, irsâl-ittisâl meselesini ortaya koymak üzere Muvatta' ve Sahîh-i Buhârî'den seçilen iki rivayetin isnad-metin analizi yapılmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda öncelikle Muvatta'da mürsel isnadla nakledilen ve aynı zamanda Buhârî'nin Sahîh'inde mürsel senedle yer alan bir rivayetin, daha sonra Muvatta'da mürsel nakledilip Buhârî'nin Sahîh'inde mevsûl isnadla zikredilen bir rivayetin ayrıntılı isnad-metin analizi yapılmıştır. Seçilen kki hadis özelinde yapılan bu analizler, isnadın teşekkül sürecini ortaya koymak üzere irsâl-ittisâl konusu bağlamında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kendilerinden sonra telif edilen hadis kitaplarının neredeyse tamamına tesir eden İmâm Mâlik'in Muvatta'ı ve İmâm Buhârî'nin Sahîh'i arasındaki irtibata dikkat çeken bu çalışma, isnadlı hadis rivayetinin geçirdiği süreci anlamaya katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İmâm Mâlik • Muvatta' • Buhârî • el-Câmiu's-sahîh • İrsâl • İttisâl • Mürsel • Mevsûl • İsnad-metin analizi*

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi/İlahiyat Fakültesi/Temel İslam Bilimleri Bölümü/Hadis Anabilim Dalı, https://orcid.org/0000-0003-2711-7914, rahile.yilmaz@marmara.edu.tr.

Giriş

İslamî ilimlerin erken dönemine ait eserler, müellifler, olaylar, kavramlar arasındaki ilişki odağa alınarak yapılan her çalışma, başta ilgili disiplinin literatürüne katkı sunması daha sonra da İslam ilim geleneğinin kendine has yapısını ortaya koyması yönüyle büyük bir önemi haizdir. Bu bağlamda çağdaş dönemde giderek daha fazla çalışmaya konu edilen fıkıh ve hadis tarihinin ilk yüzyılları, İmâm Mâlik'in *Muvatta'*ını pek çok konu bağlamında tartışmaların odağına yerleştirmiştir. Yine aynı şekilde sistematik hadis rivayetinin kitap olarak zirvesi kabul edilen İmâm Buhârî'nin *el-Câmiu's-sahîh*'i de başta kendisinden önceki ilmî mirası ihtiva etmesi, daha sonra da kendisinden sonraki telifi; yöntem, kaynak, içerik cihetiyle büyük ölçüde etkileyen bir eser olarak çalışılmaya değerdir. Her iki eserin pekçok açıdan tetkik edilmeyi gerektirdiği ortada olsa da ne yazık ki Türkçe literatür başta olmak üzere diğer dillerde de bu iki kitaba beraberce tahsis edilen herhangi çalışmaya rastlanmamaktadır. Bu sebeple biz, bu çalışmamızda isnadın gelişimi ve sistematik kullanımı ile doğrudan ilişkili ve aynı zamanda hadis rivayet tarihi açısından önemli bir bir konu olan irsâl-ittisâl mevzusunu, *Muvatta'* ile *el-Câmiu's-sahîh* çerçevesinde ele almayı planlayarak işaret ettiğimiz ilişkiyi mürsel hadisler üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktayız. Bu amacı gerçekleştirmek üzere iki rivayetin ayrıntılı isnad-metin analizi yapılacaktır. İsnâd-metin analizi; bir hadisin rivâyet süreci/tarihi, lafız farklılıkları ve râvîler arasındaki ilişki konusunda temin ettiği bilgi ve râvîlerle metinler arasındaki uyum neticesinde isnâdların çoğu durumda gerçek rivâyet sürecini yansıttığını göstermesi bakımından ehemmiyete sahiptir. Ayrıca rivâyetin aynı isnâdından hareketle çalışmamızı sürdürmemiz de irsâl-ittisâl vakasını tespit etmeyi mümkün kılması sebebiyle önem arz etmektedir.

Çalışmamızda isnâdın menşei ve sistematik şekilde kullanımı bağlamında irsâl-ittisâl meselesi ile bu konudaki tartışmaların mahiyetini daha objektif ve ilmî bir zeminde anlamaya imkân sağlayacağı düşünülerek öncelikle *Muvatta'* ile Buhârî'nin *Sahîh*'inin ilişkisine dair kısa bir değerlendirmede bulunulacak, ardından her iki kitapta yer alan mürsel rivayetler hakkında bilgi verilecektir. *Muvatta'*da mürsel isnadla zikredilen hadislerin Buhârî'nin *Sahîh*'inde hangi isnadla tahrîc edildiğini tespit etmeye çalışan bu makalede *Muvatta'*da mürsel nakledilip Buhârî'nin *Sahîh*'inde de mürsel senedle yer alan rivayetleri temsil etmek üzere bir örnek seçilerek onun isnad-metin analizi yapılacaktır. Ardından *Muvatta'*da mürsel nakledilip Buhârî'nin *Sahîh*'inde mevsûl senedle zikredilen hadislere örnek olması açısından seçilen bir hadisin analizine yer verilecektir.

Hadis tarihindeki pekçok meseleye ışık tutan hadis literatürü, çeşitli kavramların ve tartışmaların izini de sürmeyi sağlayacak mahiyettedir. İsnâdın gelişimini ve sistematik kullanımını hadis literatürü üzerinden tetkik etmeye çalışan her araştırmacı, hicrî ikinci yüzyılda isnâdlı hadis rivayetinin nihai haline kavuşmadığı bilgisine sahiptir. Bu sebeple sadece *Muvatta'* değil, erken dömemde telif edilen musannef türü eserlerin büyük bir kısmı,

senedi muttasıl olmayan haberler ihtiva etmektedirler.[1] Ancak hicrî üçüncü asra gelindiğinde mürsel hadislerin delil değeri muttasıl isnada sahip olan hadislerle eşit düzeyde görülmemesi ve tek başına ihticâc açısından kullanılamayacağı şeklindeki yaygın kanaat sebebiyle bu dönem eserlerinde daha ziyade mevsûl rivayetler tercih edilmeye başlanmıştır.[2] Şifahi rivayetin kendi yapısı gereği hadis nakliyle ilgili olmak üzere ortaya çıkan bu durumun her zaman geçerli olmadığını, hatta erken döneme ait telifâtta mevsûl senede sahip rivayetlerin ve yine aynı şekilde geç dönem tasnifâtında da mürsel isnada sahip hadislerin varlığı bilinmektedir. Ayrıca İmâm Mâlik gibi bazı müdevvinlerin bir hadisi bazen irsâl bazen isnâd etmek suretiyle naklettikleri[3] veya farklı ravilerin aynı hadisi bazen mürsel bazen mevsûl naklettikleri bilinmektedir. Ricâl, tabakat, ilel, usûl kitaplarında ele alınan bu durumun rivayet kitaplarında da mevcut olduğu bir vakadır.

Bir hadisin hem mürsel hem de mevsûl tarike sahip olmasını, ilgili hadisin uydurulduğuna dair bir delil şeklinde kabul eden oryantalist araştırmacılara göre söz konusu mevsûl varyant, sonradan bir ekleme yapılmak suretiyle oluşturulmuştur. Batıdaki hadis araştırmalarına isnadları kullanmak suretiyle yön veren oryantalist Joseph Schacht (ö. 1969), *Muvatta'*da yer alan mürsel isnadlı rivayetlerin *Kütüb-i sitte* gibi daha geç dönem kaynaklarında muttasıl senedlerle yer almasını, söz konusu isnâdların daha sonra uydurulduğu konusunda bir delil şeklinde kabul etmektedir.[4] Sözlü rivayetin doğası gereği ortaya çıkan ve sistematik hadis naklinin sonucu kabul edilebilecek bu durumu *Muvatta'* gibi çokça mürsel rivayet ihtiva eden bir eser ve Buhârî'nin *Sahîh*'i gibi sistematik hadis rivayetinin en iyi örneği sayılan bir kitap bağlamında incelemek, başta ilgili kitaplar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak daha sonra da rivayet tarihi ile oryantalistlerin isnad hakkındaki iddialarını tetkik etmeye fırsat sağlaması nedeniyle önem arz etmektedir. Bu bağlamda her iki kitapta yer alan mürsel rivayetlere kısaca değinildikten sonra özellikle *Muvatta'*ın mürsel rivâyetlerinden Buhârî'nin *Sahîh*'inde mevsûl senedle yer alan rivayetler analiz edilecektir.

İrsâl-ittisâl konusunun izlerini *Muvatta'* ve Buhârî'nin *Sahîh*'i özelinde sürmeyi amaçlayan bu makalede isnâd-metin analizine tabi tutulan hadisler, şu aşamalar neticesinde seçilmiştir: *Muvatta'*ın Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî (ö. 234/849) nüshasında bulunan mürsel rivayetlerin senedleri esas alınarak öncelikle *Muvatta'*ın diğer nüshaları, *Muvatta'* ile aynı yüzyılda kaleme alınan çalışmalar ve temel hadis kitapları çerçevesinde tahrîcleri yapıldı. Ardından ilgili mürsel hadislerin Buhârî'nin *Sahîh*'inde gerek irsâl gerek mevsûl tarikle yer alıp almadığı tespit edilmeye çalışıldı. Tarif edilen bu aşamaların neticesinde on rivâyetin[5]

[1] Erul, Bünyamin, "Hicrî II. Asırda Rivâyet Üslûbu (I)-Rivâyet Açısından Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153) el-Câmi'i", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLIII/1, 2002, s. 57.

[2] Bu duruma erken dönemden itibaren dikkat çekildiğini görmek mümkündür: "Mürsel hadislere gelince, onlarla geçmişte Süfyan es-Sevrî [ö. 161/778], Mâlik b. Enes ve Evzâ'î [ö. 157/774] gibi bazı alimler ihticâc ederdi. Nihayet Şâfi'î geldi, mürsel hadisleri tenkit etti. Ahmed b. Hanbel ve diğerleri de bu hususta Şâfi'î'ye tabi oldu. Mürsel dışında müsned bir hadis bulunmadığı zaman mürsel ile ihticâc olunur, (ancak) mürsel hadis müsned kadar kuvvetli değildir". Bk. Ebû Dâvûd, Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke fî vaṣfi Sünenihî, s. 24-25.

[3] İbn Hibbân, 'İlelü'l-ahbâr, s. 194.

[4] Schacht, Origins, s. 163-175.

[5] Muvatta'da mürsel zikredilip Buhârî'nin Sahîh'inde mevsûl varyantla yer alan rivayetlerden bazıları için bk.

Sahîh'te mevsûl senedle yer aldığı belirlendi. Söz konusu on rivayetin tamamını isnâd-metin analizine tabi tutarak tahlil etmek bir makalenin hacmini aşacağı için çalışmamızın ana omurgasını teşkil eden irsâl-ittisâl konusunu ele almayı mümkün kılacak rivayetlerden hareketle incelemeyi sürdürmek daha uygun görüldü. Bu sebeple öncelikle *Muvatta'*da mürsel isnadla nakledilen rivayetlerden Buhârî'nin *Sahîh*'inde mürsel isnadla yer alan bir hadisin,[6] ardından *Muvatta'*da irsâl edilmek suretiyle nakledilip *Sahîh*'te mevsûl rivayet edilen bir hadisin[7] isnâd-metin analizi yapılacaktır. Ayrıntılı isnâd-metin analizine tabi tutulan bu iki rivayetin tahliline geçmeden önce *Muvatta'* ve Buhârî'nin *Sahîh*'inin ilişkisine dair bazı temel noktalara temas edilecektir.

I. Mâlik'in *Muvatta'*ı ile Buhârî'nin *Sahîh*'inin İlişkisine Dair

İmâm Buhârî'nin kendisinden önce tasnif edilen eserlerden istifade ettiği konusunda hem yapılan çalışmalar[8] hem de bu eserlerle olan ilişkisini ortaya koyacak mahiyetteki incelemeler elimizde mevcuttur. Hatta bu ilişkiyi biraz daha ileriye taşıyarak 'Buhârî'nin bâb tasnifi konusunda *Muvatta'*ı geliştirdiği",[9] 'Buhârî'nin merfû rivayetler bağlamında *Muvatta'*ı geliştirdiğini' iddia eden araştırmacılar vardır.[10] Fuat Sezgin (ö. 2018) gibi bu ilişki üzerinden önemli iddialarda bulunan araştırmacıların olduğunu da söylemek mümkündür.[11] Mesela Sezgin, aşağıda yer alan ifadeleriyle, Buhârî'nin bizzat bazı bâbları, altında yer alan hadislerle birlikte *Sahîh*'e aldığını iddia etmektedir. O, bu iddiasını şu sözlerle ortaya koymaktadır:

> *Muvatta'*dan alınmış olan hadisler arasında böyle bir münasebeti ifade eden misallerden birkaçını ayırarak gözden geçirelim. (...) bunların en bariz misallerinden olmak üzere Muvatta'daki "Kusûf" bâbını teşkil eden dört hadisin aynı faslın bâbları içine alınmış olması bu kabildendir (...)[12]

Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan Mâlik rivayetleri de araştırmacıların ilgilendikleri bir konu olmuştur. Bu bağlamda Sezgin'in tespitine göre *Sahîh*'teki 591 tane Mâlik rivayetinden 296 tanesi *Muvatta'*da bulunurken,[13] Buhârî ve nüshaları üzerine araştırmalar yapan Ali

---

Muvatta', en-Nidâ li's-salât, 448; Muvatta', Kitâbu'l-Câmi', 3676; Muvatta', Kasâme, 3276; Muvatta', Vukûtu's-salât, 209; Muvatta', Şüf'a, 2633.

[6] Muvatta', 'Ukûl, 7'de mürsel isnadla yer alan hadis, Buhârî, Tıb, 46'da da mürsel senedle zikredilmektedir.

[7] Muvatta', Şüf'a, 2633'te isnadla yer alan hadis, Buhârî, Buyû', 96 (iki ayrı hadis); Şüf'a, 1; Şerike, 8, 9; Hiyel, 14'te mevsûl olarak nakledilmiştir.

[8] Sezgin, Fuad, Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar, s. 111; Albayrak, Ali, "Fuad Sezgin'in Buhârî'nin Kaynakları Kitabı Üzerine Değerlendirmeler", s. 57; Albayrak, Ali, Buhârî'nin Kaynakları ve Fuad Sezgin, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2020), s. 21, 23.

[9] Albayrak, Ali, Buhârî'nin Kaynakları ve Fuad Sezgin, s. 55. Albayrak, Mâlik'in Muvatta'ını bâb tasnifinin gelişmiş ve ayrıntılı bir örneği olarak görmemektedir. Ona göre Muvatta', orta seviyede bir örneğe tekabül etmektedir. Bk. Albayrak, Ali, Buhârî'nin Kaynakları ve Fuad Sezgin, s. 58-59.

[10] Albayrak, "Fuad Sezgin'in Buhârî'nin Kaynakları Kitabı Üzerine Değerlendirmeler", s. 60.

[11] Sprenger, Alois, "On the Origin and Progress of Writing Down Historical Facts Among the Musalmans", Journal of the Asiatic Society of Bengal, Calcutta: S.I., 1857.
Abbott, Nabia, Studies in Arabic Literary Papyri II: Qur'anic Commentary and Tradition, The University of Chicago Press, Chicago, 1967.
Abbott, Nabia, "Hadith Literature-II: Collection and Transmission of Hadith", Arabic Literature to the End of the Umayyad Period, Cambridge, 1983.
Schoeler, Gregor, The Oral and the Written in Early Islam, edited: James E. Montgomery, traslated by Uwe Vagelpohl, Routledge Studies in Middle Eastern Literatures, London and New York, 2006.

[12] Sezgin, Buhârî'nin Kaynakları, s. 111.

[13] Sezgin, Buhârî'nin Kaynakları, s. 315-326.

Albayrak'a göre ise tekrarları da dâhil sadece 62 (tekrarsız: 47) tanesi *Muvatta'*da yoktur.[14]

Yukarıda dikkat çekilen bu ilişki, çalışmamızda sadece *Muvatta'*da mürsel isnadla yer alan rivâyetlerin Buhârî'nin *Sahîh*'inde nasıl yer aldığı üzerinden ortaya konulacaktır. Bu sebeple öncelikle her iki kitapta yer alan mürsel rivayetler ve sayıları hakkında bilgi verilecek, ardından irsâl-ittisâl konusunu ele almayı mümkün kılan ve her iki kitapta yer aldığı tespit edilen iki rivayetin isnad-metin analizi yapılacaktır.

II. Muvatta'daki Mürsel Rivayetler

İmâm Mâlik'in yaşadığı zaman diliminde ve öncesindeki dönemde mürsel isnada sahip rivayetler, ilgili oldukları konularda dinî birer delil mahiyetinde kullanılıyordu. Bu sebeple *Muvatta'* ve ilgili dönemde telif edilen musannef türü eserler, senedi muttasıl olmayan haberleri ihtiva etmektedirler. *Muvatta'*da 600'ü mevsûl ve 222'si mürsel isnadla nakledilen toplam 822 merfû, 613 mevkuf, 285 maktû rivayet yer almaktadır.[15] Fakat bizim tespit ettiğimiz sayı, *Muvatta'*da 163 mürsel hadis bulunduğu yönündedir.[16] İmâm Mâlik'in irsâl etmek suretiyle naklettiği hadisler ile ilgili olmak üzere hadis tarihinde çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu bağlamda İbn 'Abdilberr (ö. 463/1071) "İmâm Mâlik'e ve Mâlikiler'den bir gruba göre sikanın mürseli, müsned hadis gibi hücettir ve amel etmeyi gerektirir"[17] şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır.

*Muvatta'*ın mürsel rivâyetlerinden bazıları, bizzat İmâm Mâlik tarafından yine kitabında ittisâl edilmek suretiyle nakledilmiştir. Hatta bir nüshada mürsel nakledilen bir rivâyetin başka bir *Muvatta'* nüshasında muttasıl isnadla zikredildiğini görmek mümkündür.[18] Bu bağlamda Mâlik'in aynı hadisi bazen irsâl, bazen isnad etmek suretiyle naklettiğini, hatta Ebû Hâtim (ö. 277/890) gibi alimlerin "Bu durum, Mâlik'in âdetindendir"[19] şeklinde değerlendirmeleri aktarılmaktadır.

İmâm Şâfi'î'den (ö. 204/820) sonra ve hicrî üçüncü yüzyılda irsâl edilmek suretiyle nakledilen hadisler ilgili oldukları konularda ihticâc bakımından muttasıl senede sahip hadislerle aynı seviyede görülmediği gibi irsâl edilmek suretiyle nakledilen rivayetlerin tek başına delil teşkil etmediği de düşünülmüştür.[20] Bu sebeple isnadında inkıtaın vaki olduğu mürsel, munkatı', mu'dal, mu'allak ve belâğ türü rivâyetler, ehl-i hadîs uleması açısından zayıf hadis kategorisinde değerlendirilerek geç dönemde telif edilen eserlerde daha az tercih

[14] Albayrak, "Fuad Sezgin'in Buhârî'nin Kaynakları Kitabı Üzerine Değerlendirmeler", s. 65.
Albayrak'ın yaptığı sayıma göre Buhârî'nin Sahîh'inde İmâm Mâlik'ten gelen toplam 643 hadis vardır. Ancak ona göre mükerrer rivayetler çıkarıldığında bu sayı, 362 olduğu gibi kimi zaman tek bir rivayette İmâm Mâlik'in birden fazla hocasının yer aldığı göz önünde bulundurulursa bu sayı 446 adet mükerrersiz sened ile sonuçlanmaktadır. Bk. Albayrak, "Fuad Sezgin'in Buhârî'nin Kaynakları Kitabı Üzerine Değerlendirmeler", s. 65, 34 dn.
[15] Bu rakamlar İmâm Süyûtî'ye (ö. 911/1505) aittir. Bk. Süyûtî, Tenvîru'l-havâlik, I, 9.
[16] Bizim esas aldığımız nüsha Muvatta'ın Yahyâ b. Yahyâ rivayetidir. Ayrıca Ğâfikî'nin (ö. 381/991) tespiti de bu rakama yakındır. Zürkânî, Şerhu'l-Muvatta', I, 12.
Mâlik'in belağ rivâyetlerini bir çeşit muallak rivayet olarak kabul eden Albayrak'ın tespitleri için bk. Albayrak, Buhârî'nin Kaynakları ve Fuad Sezgin, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2020), s. 100.
[17] İbn 'Abdilber, Temhîd, I, 3.
[18] Muvatta', el-Câmi', 3574.
[19] İbn Hibbân, 'İlelü'l-ahbâr, s. 194.
[20] Ebû Dâvûd, Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke fî vaṣfi Sünenihî, s. 24-25.

edilmiştir. Söz konusu tercihin daha yaygın bir şekilde görüldüğü dönemde telif edilen eserleri ve bu musannefatta tahrîc edilen rivayetleri tahlil ederken, o döneme hakim olan uygulamayı dikkate almakta fayda vardır. Aksi takdirde isnadı mevsûl olmayan her hadisi zayıf kategorisinde değerlendirmek hem genellemeci hem de yanıltıcı bir sonuca götürecektir. Ayrıca bu genellemeci yaklaşım *Muvatta'* gibi bir eserde yer alan bazı mürsel rivayetlerin, Buhârî'nin *Sahîh*'i ve diğer temel kaynaklarında kimi zaman aynı mürsel isnadla, kimi zaman farklı bir mürsel isnadla, kimi zaman bizzat sahâbî adının zikredildiği mevsûl bir tarik veya daha farklı bir muttasıl senedle karşımıza çıkmasını açıklayamamaktadır.

III. Buhârî'nin *Sahîh*'inde Yer Alan Mürsel Rivayetler

Tasnif döneminin sistematik eserlerinden en önemlisi olmasının yanı sıra sıhhat, yöntem, bâblandırma bakımından da zirve kitap kabul edilen Buhârî'nin *Sahîh*'i özellikle içerdiği rivayetler itibariyle pek çok çalışmaya konu edilmiştir. *Sahîh*'te yer alan muttasıl rivayetlerin sayısı hakkında daha ziyade İbnü's-Salâh'tan (ö. 643/1245) nakledilen görüşe atıfta bulunularak ta'likler arasında yer alan merfû rivayetler de dikkate alınarak mükerrersiz mevsûl rivayetlerin sayısının 2761 olduğu belirtilmiştir.[21] *Sahîh*'te yer alan munkatı hadis çeşitlerinden muallakın sayısı[22] ve Buhârî'nin kitabında bunlara niye yer verdiği hakkında hadis tarihi boyunca uzun açıklamalar yapılmıştır. Ancak ne var ki isnadında inkıtanın olması sebebiyle zayıf hadis çeşitlerinden kabul edilen mürsel rivayetlerin *Sahîh*'te yer alması, bunların sayısı ve müellifin bunları neden kitabına aldığı hakkında yeterli açıklamaya rastlanmamıştır. Bu eksiği gidermek üzere Avvâd Hüseyin Halef tarafından yapılan ve *Merâsîlu Sahîhi'l-Buhârî* adını taşıyan çalışmada *el-Câmiu's-sahîh*'te yer alan mürsel rivayetlere ve bunların sayısına dair önemli açıklamalar bulunmaktadır. İlgili eserde yer alan bilgiler doğrultusunda *el-Câmiu's-sahîh*'te zikredilen mürsel rivayetler hakkında şöyle bir tasnif yapmak mümkün:

Buhârî'nin *Sahîh*'inde mükerrerleriyle birlikte toplam 84; mükerrersiz 75 tane mürsel rivayet mevcuttur.[23] Bu tekrar edilen mürsel rivayetlerin sayısı ise 19'dur. *Sahîh*'te yer alan mürsel rivayetleri iki kısma ayırmak mümkündür: Birinci kısım, sahabe mürseli;[24] ikinci kısım ise hadis usûlündeki yerleşik anlamıyla tâbiîn mürseli. Birinci gruba dahil olan rivayet sayısı 2 iken, ikinci gruba dahil olan tâbiîn mürseli sayısı daha fazla olup[25] incelenmeye ve tetkik edilmeye değerdir. Bu tâbiîn mürsellerini de kendi içinde beş gruba ayırmak mümkün:

1. Buhârî'nin bâb başlıklarında zikrettiği mürsel rivayetler,[26]

[21] İbnü's-Salâh'a göre kitapta tekrarlarıyla beraber 7275 rivayet yer almaktadır. Ayrıca mükerrersiz hadisler toplam 4000 olup, bunlar arasında mevsul isnadla nakledilenlerin sayısı ise 2602'dir. Bk. Kandemir, Yaşar, "el-Câmiu's-sahîh", DİA, VII, 114.
[22] İbn Hacer'e göre eserde 1341 muallak hadis vardır. Bk. Kandemir, "el-Câmiu's-sahîh", DİA, VII, 114.
[23] Avvâd Hüseyin Halef, "Merâsîlu Sahîhi'l-Buhârî", s. 346. Yukarıda yer verdiğimiz tasnif ve sayılar, Avvâd Hüseyin Halef'e aittir.
[24] Buhârî, Hac, *107*; Tefsir, (Kehf, 3).
[25] Avvâd Hüseyin Halef, "Merâsîlu Sahîhi'l-Buhârî", s. 346.
[26] Buhârî, Hac, 6*9*; Savm, 32; Cizye, 14.

2. *Sahîh*'in ana rivayetlerinde mevsûl senedle yer alan mürsel rivayetler. Bunlar da kendi içinde üç gruba ayrılmaktadır:

    a. *Sahîh*'te hem mevsûl hem mürsel senedle yer aldığı halde Buhârî'nin mevsûl varyantını tercih ettiği rivayetler,[27]

    b. Buhârî'nin başka bir yerde mevsûl olarak zikrettiği mürsel rivayetler,[28]

    c. *Sahîh*'ten başka bir yerde mevsûl olarak zikredilen mürsel hadisler,[29]

3. Muttasıl isnadı tespit edilemeyen; ancak başka rivayetlerin varlığından hareketle mevsûl olduğuna hamledilen mürsel rivayetler,[30]

4. Bizzat Buhârî'nin muttasıl varyantına yer verdiği mürsel rivayetler,[31]

5. Mevsûl varyantı *Sahîh*'in dışında bulunan mürsel rivayetler. Bunlar da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır:

    a. İsnadının tamamıyla *Sahîh*'in dışında mevsûl tespit edilebilen mürsel rivayetler,[32]

    b. İsnadının bir kısmıyla *Sahîh*'in dışında mevsûl tespit edilebilen mürsel rivayetler.[33]

IV. Buhârî'nin *Sahîh*'inde Mürsel Rivayete Yer Vermesi

Sahîh'te yer alan mutâbi' hadislere tahsis edilen bir çalışmada esasında "Buhârî'nin ihticâc icin asıl konumda verdiği hadisin, mürsel mi yoksa mevsûl mu olduğu hususunda muhaddisler arasında ihtilaf bulunması halinde, onun hadisin mevsûl tarikinin subutu bakımından daha güçlü ve ihticâc icin daha uygun olduğunu ispat etmek için" mütâbaat kullandığı ifade edilmektedir.[34] Bu bağlamda aşağıda yer alan hadis, Buhârî'nin bu yöntemini uygun bir şekilde ortaya koymaktadır:

حدثنا محمد بن عبيد الله حدثنا أسامة بن حفص المدني عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة رضي الله عنها : أن قوما قالوا للنبي صلى الله عليه و سلم إن قوما يأتوننا باللحم لا ندري أذكر اسم الله عليه أم لا ؟ فقال (سموا عليه أنتم وكلوه) . قالت وكانوا حديثي عهد بالكفر تابعه علي عن الدراوردي . وتابعه أبو خالد والطفاوي

"Muhammed b. 'Ubeydullah (ö. 116) > Üsâme b. Hafs el-Medenî (ö. ?)[35] > Hişâm b. 'Urve

[27] Buhârî, Ezan, 46; Hac, 6; Müsâkat, 11; Humus, 11; Tefsir, (Necm, 4); Nikah, 43; Talak, 12; Libas *63*; Edeb, 108.
[28] Buhârî, Salât, 70; Zekât, 1; Hac, 41; Umre, 3; İ'tikâf, 11.
[29] Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr, 3; Meğâzî, 38 (4203, 4239, 4291, 4313).
[30] Buhârî, İlim, 7; Salât, 22; Meğâzi, 35; Meğâzi, 48; Nikah, 11; Talak, 12.
[31] Buhârî, Vudû, 4; Hac, 106; 'Itk, 13; Hibe, 10; Hibe, 24; Şurût, 1; Meğâzi, 35 (4158, 4179, 4181, 4319); Ahkâm, 26.
[32] Buhârî, Cihad, 76.
[33] Buhârî, Menâkıbu'l-ensâr, 25.
[34] Şahyar, Ataullah, "Sahîhu'l-Buhârî'de Mutâbi' Hadisler ve Mutâba'atın Amaçları", s. 74.
[35] Sekizinci tabakadan olup etbau't-tâbiînin orta tabakasındandır.

[ö. 146/763] > babası [‘Urve b. Zübeyr (ö. 94/713)] > Aişe [ö. 58/678] tarikiyle nakledildiğine göre bir grup kişi Resulullah’a (s.a) gelerek ‘İnsanlar bize et getiriyorlar, biz o et [kesilirken] Allah’ın adının zikredilip zikredilmediğini bilmiyoruz’ diye sordular. Resulullah (s.a) da ‘Siz besmele cekin ve yiyin’ diye cevap verdi. Hz. Aişe ‘Onlar daha yeni Müslüman olmuşlardı’ dedi. (Buhârî’nin hocası olan) Ali (b. Abdullah el-Medînî), ed-Derâverdî (Abdülaziz b. Muhammed)’den (o da Hişâm b. Urve’den) rivayet ederek (Üsâme b. Hafs el-Medenî’ye) mütâbaat etmiştir. (Ayrıca) Ebû Hâlid ve et-Tufâvî de Hişâm b. ‘Urve’den rivayet ederek (Üsâme b. Hafs el-Medenî’ye) mütâbaat etmiştir.”[36]

Buhârî’nin bu mütâbaattaki asıl amacı -İbn Hacer’in (ö. 852/1449) de belirttiği üzere[37]- söz konusu rivayetin mevsûl mu yoksa mürsel mi nakledildiği meselesini tartışmaktır. Çünkü ilgili rivayeti, İmâm Mâlik, Hişâm b. ‘Urve > babası > Resulullah (s.a) mürsel isnadıyla yani sahabe ravisinin ismi zikretmeden rivayet etmiştir. Söz konusu hadis, *Muvatta’*da şöyle yer almaktadır:[38]

حدثني يحيى عن مالك عن هشام بن عروة عن أبيه انه قال :سئل رسول الله صلى الله عليه و سلم فقيل له يا رسول الله ان ناسا من أهل البادية يأتوننا بلحمان ولا ندري هل سموا الله عليها أم لا فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم سموا الله عليها ثم كلوها قال مالك وذلك في أول الإسلام

Esasında Buhârî, ilgili rivayetin daha fazla mevsûl tarikine yer vererek aynı zamanda Hz. Aişe ile ‘Urve b. Zübeyr arasındaki hoca-talebe ilişkisini yani Urve’nin bu hadisi Hz. Aişe’den dinlediği yönündeki ihtimali dikkate almıştır. Esasında bu ihtimal, Buhârî tarafından söz konusu rivayetin mevsûl nakledildiği ile ilgili önemli bir delil kabul edilmiş olmalıdır. Zira kendisi söz konusu rivayetin muttasıl varyantını tercih ederek onu kitabında tahric etmiştir.

V. *Muvatta’*da Mürsel Nakledilip Buhârî’nin *Sahîh*’inde de Mürsel Senedle Yer Alan Rivayetlere Bir Örnek

*Muvatta’*da mürsel nakledilip Buhârî’nin *Sahîh*’inde de mürsel senedle yer alan rivayetler mevcuttur. Hatta İmâm Müslim (ö. 261/875) ve diğer *Sünen* müelliflerinin mevsûl varyantını tercih ettikleri hadislere rağmen Buhârî’nin bizzat İmâm Mâlik’in de isnadında yer aldığı mürsel tariki naklettiği hadisler de vardır. Bu duruma örnek mahiyetinde bir mürsel rivayete ve analizine aşağıda yer verilecektir.

*Muvatta’*da Mâlik > İbn Şihâb > Sa‘îd b. el-Müseyyeb (ö. 94/713) > Rasûlullâh (s.a) mürsel isnadıyla nakledilen hadis,[39] Buhârî’nin *Sahîh*’inde İmâm Mâlik’in de isnadında yer

[36] Buhârî, Zebâih, 21.
[37] İbn Hacer el-Askalânî, Fethu’l-bâri, IX, 634-635.
[38] Muvatta’, Zebâih, 21.
[39] Muvatta’, ‘Ukûl, 7. Muvatta’da yer alan mürsel rivayet aşağıda verilmektedir:
وَحَدَّثَنِي عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَضَى فِي الْجَنِينِ يُقْتَلُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ وَلِيدَةٍ فَقَالَ الَّذِي قُضِيَ عَلَيْهِ كَيْفَ أَغْرَمُ مَا لاَ شَرِبَ وَلاَ أَكَلَ وَلاَ نَطَقَ وَلاَ اسْتَهَلَّ وَمِثْلُ ذَلِكَ بَطَلٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- « إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ ».

aldığı aynı mürsel tarik ile zikredilmiştir.[40] Söz konusu isnad, Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle tahrîc edilmiştir: Mâlik > İbn Şihâb > Sa'îd b. el-Müseyyeb > Rasûlullâh (s.a). Esasında İmâm Buhârî, ilgili rivayetin Kuteybe b. Said (ö. 240/855) > Mâlik > İbn Şihâb > Ebû Seleme > Ebû Hüreyre (ö. 58/678) > Rasûlullâh (s.a) mevsûl varyantını da aynı bâb altında zikretmektedir. Böylece İmâm Buhârî'nin, aynı hadisin hem mevsûl hem mürsel tarikini kendi şartlarına uygun olmaları sebebiyle tahric ettğini söylemek mümkündür. Ancak yine de her iki kaynakta mürsel tarikle nakledilen rivayetin -ravileri güvenilir olsa da- söz konusu hadisin irsâl sebebiyle zayıf olduğu belirtilmelidir.

Hadisin bütün tarîklerinin yer aldığı isnad şemasında[41] görüldüğü üzere rivâyetin mürsel tariklerinin tamamı İbn İshak (ö. 151/768), İbn Cüreyc el-Mekkî (ö. 150/767) ve İmâm Mâlik'ten gelmektedir. İbn İshak ve İbn Cüreyc'ten gelen mürsel tarikler birer tane iken İmâm Mâlik'ten gelenlerin sayısı ise on birdir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer verdiği mürsel isnad da İmâm Mâlik'ten gelen bu mürsel varyantlar arasında bulunmaktadır. İbn İshak ve İbn Cüreyc'ten gelen mürsel varyantların sadece *Musannef*'lerde yer aldığını; ancak İmâm Mâlik kanalıyla ulaşan mürsel tariklerin ise başta *Muvatta'* nüshaları olmak üzere Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'lerinde tahric edildiği tespit edilmiştir. Hatta Beyhakî (ö. 458/1066) ve Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) gibi geç dönem alimlerinin de eserlerine ilgili hadisin mürsel varyantını aldıkları tespit edilmiştir. Bu tespitimiz, "mürsel varyantların sadece erken dönem kaynaklarında yer aldığı ve zamanla bunların yerini mevsûllerin aldığı" şeklindeki genellemeci ve ön yargılı ifade ile uyum arzetmemektedir. Ayrıca ilgili rivayetin mevsûl varyantının da Tayâlisî'nin (ö. 204/819) *Müsned*'i gibi kitaplarda yer alması, söz konusu hadisin hem mevsûl hem mürsel tarikleriyle birilikte erken dönemden itibaren bilindiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, her hangi bir hadisin mevsûl varyantının mürsel varyant karşısında her zaman müraccah olmadığını desteklemektedir.

İsnad şeması dikkatle incelendiğinde mürsel tariklerin büyük bir kısmının kendisinden geldiği İmâm Mâlik'in –Buhârî'de tahric edilen mevsûl varyant dışında- söz konusu hadisi daha ziyade irsâl etmek suretiyle talebelerine aktarmıştır. Benzer durum, İmâm Mâlik'e hadisi nakleden İbn Şihâb'ta da görülmektedir. Zira İbn Şihâb da aynı hadisi bazen irsâl bazen de ittisal ederek talebelerine aktarmıştır. İsnad şeması çerçevesinde yapılan bu tespitler, başta tabakat-rical kitapları olmak üzere rivayet kitaplarına yansıyan "İbn Şihâb'ın mürselleri

---

[40] Buhârî, Tıb, 46.
Buhârî'de yer alan mürsel rivayet aşağıda verilmektedir:
وَعَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ: " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَضَى فِي الْجَنِينِ، يُقْتَلُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ بِغُرَّةٍ عَبْدٍ أَوْ وَلِيدَةٍ، فَقَالَ الَّذِي قُضِيَ عَلَيْهِ: كَيْفَ أَغْرَمُ مَا لَا أَكَلَ، وَلَا شَرِبَ، وَلَا نَطَقَ، وَلَا اسْتَهَلَّ، وَمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: إِنَّمَا هَذَا مِنْ إِخْوَانِ الْكُهَّانِ "

[41] Bk. "EK-1"de yer alan isnad şeması.
Söz konusu rivâyete ait isnadların şema üzerinde görülmesi, ilgili hadisin analizini takip edebilmeyi mümkün kılmaktadır. Şemada rivâyetin diğer râvilerinin yanı sıra aynı zamanda onları eserlerinde nakleden müellifler de gösterilmektedir. Bu sebeple söz konusu şemadan makale boyunca istifade edilmelidir.
İsnâd şemasına, incelenen hadisin İmâm Mâlik'in verdiği senedle yer aldığı bütün kaynaklar dahil edilmiştir. Rivayetin ulaşılabilen bütün mürsel ve -varsa- mevsûl varyantlarının bir araya getirildiği isnad şemasındaki renkler şu anlama gelmektedir: Kırmızı renkle belirtilen tarikler, hadise ait mürsel varyantları; mavi renkli olanlar, mevsûl tarikleri ve yeşil renkliler ise hem irsâl hem ittisâl edilmek suretiyle nakledilen varyantlardır. İsnad şeması, hadisin varyantlarına ait verilen bu bilgiler göz önünde bulundurularak takip edilmelidir.

zayıfdır"[42] veya "İmâm Mâlik'in irsâlleri hüccettir"[43] şeklindeki prensiplerin somut uygulamalarını ortaya koymaktadır. Son olarak ilgili hadisin şemasında da görüldüğü üzere İbn Şihâb > Sa'îd b. el-Müseyyeb > Ebû Hüreyre (ö. 58/678) > Rasûlullâh (s.a) mevsûl senediyle de zikredilen varyant, daha fazla kaynakta yer almaktadır.

VI. *Muvatta'*da Mürsel Nakledilip Buhârî'nin *Sahîh*'inde Mevsûl Senedle Yer Alan Rivayetler ve Bir Örnek Hadisin Analizi

Âlimlerin büyük bir kısmı, *Muvatta'*da zikredilen mürsel hadislerin tamamının başka tarîklerden muttasıl isnâda sahip olduğu, bundan dolayı bunların sahîh kabul edilmesi gerektiği kanaatindedirler.[44] Tespit edilebildiği kadarıyla[45] *Muvatta'*da irsâl edilmek suretiyle nakledildiği halde Buhârî'nin *Sahîh*'inde mevsûl senedle zikredilen rivayet sayısı toplam ondur Bu on rivayetten beşi 'Urve b. Zübeyr'den (ö. 94/713); biri Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den (ö. 100/718); biri Büşeyr b. Yesâr'dan (ö. 101?/719); biri İbn Şihâb'tan (ö. 124/742); biri Yahyâ b. Sa'îd el-Ensârî'den (ö. 143/760); biri Sa'îd b. el-Müseyyeb'ten (ö. 94/713), biri de Ebû Seleme b. 'Abdirrahmân b. 'Avf'tan (ö. 94/712-13)[46] gelmektedir.

Yukarıda belirtilen rivayetler arasında makalemizin bu başlığı altında konu edilmek üzere Sa'îd b. el-Müseyyeb ve Ebû Seleme b. 'Abdirrahmân b. 'Avf'tan beraberce gelen bir mürsel hadis tercih edilmiştir.[47] Çalışmamızda bir önceki başlık altında yani *Muvatta'*da mürsel nakledilip Buhârî'nin *Sahîh*'inde de mürsel senedle yer alan rivayetlere örnek olması adına analiz edilen hadisin isnadı olan Mâlik > İbn Şihâb > Sa'îd b. el-Müseyyeb > Rasûlullâh (s.a) senedine tamamen benzer bir forma sahip olması da bu rivayetin tercihinde belirleyici bir sebeptir. Söz konusu hadis, bir önceki başlıkta yer alan rivayetle mukayese etme imkânı sunarken aynı zamanda ortak raviler üzerinden değerlendirme yapmayı da sağlamaktadır. Hadis metninin kısa bir içerik ihtiva etmesine rağmen isnâdının tahlil açısıdan uygun bir yapıya sahip olması, isnad-metin analizini mümkün kılmaktadır. Ayrıca söz konusu mürsel hadis, irsâl-ittisâl konusu başta olmak üzere hem klasik kaynaklarda hem de çağdaş hadis tartışmalarında isimlerine sıkça atıfta bulunulan Sa'îd b. el-Müseyyeb, İbn Şihâb ve İmâm Mâlik ile ilgili bazı temel konulara işaret etmeyi de sağlamaktadır. Bu bağlamda *Muvatta'*da Kitâbü'ş-Şüf'a'da 'Şüf'a Hakkının Bulunduğu Yerler' bâbının ilk hadisi olarak zikredilen bu mürsel rivayete ve onun mevsûl varyantlarına oryantalist Joseph Schacht tarafından da dikkat çekilmesi[48] bu rivayete yoğunlaşmayı anlamlı hale getirmektedir.

---

[42] Polat, Salahattin, "Mürsel", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/mursel (15.09.2021); Özkan, Halit, "Zührî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/zuhri (15.09.2021).

[43] Polat, Salahattin, "Mürsel", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/mursel (15.09.2021).

[44] Smain Khalidi'ye göre Muvatta'daki müsned ve mevkûf hadislerin tamamı sahîhtir. Hatta mürsel hadisler incelendiğinde bunların da sahîh olduğu görülecektir. Bk. Khalidi, Smain, İmâm Mâlik ve Muvatta' Adlı Eseri, s. 146.

[45] Daha önce tarafımızdan yapılan çalışmada ulaştığımız bu tespitler için bk. Kızılkaya Yılmaz, Rahile, Çağdaş Hadis Tartışmaları ve Muvatta', İstanbul: İFAV Yayınları, 2020, s. 274.

[46] Muvatta', Şüf'a, 2633.

[47] Söz konusu hadisin isnad-metin analizi yapılırken daha önce tarafımızdan hazırlanan Çağdaş Hadis Tartışmaları ve Muvatta' adlı kitapta bu rivayet hakkında yer verilen bilgilerden istifade edilmiştir. Bkz. Kızılkaya Yılmaz, Çağdaş Hadis Tartışmaları ve Muvatta', ss. 321-342.

[48] Schacht, Origins, s. 165-166. Schacht, Origins'ında bu rivayetin irsâl-ittisâliyle ilgili bir değerlendirmede

İmâm Mâlik (ö. 179/795) > Zührî (ö. 124/742) > İbn Müseyyeb (ö. 94/713) ve Ebû Seleme b. ʻAbdirrahmân b. ʻAvf (ö. 94/712-13) > Rasûlullâh (s.a) senediyle mürsel nakledilen rivayet,[49] hem irsâl hem de ittisâl edilmek suretiyle bazı kitaplarda tahrîc edilmiştir. Söz konusu rivayetlerin tamamı, *Muvatta'*da yer aldığı gibi İbn Müseyyeb ve Ebû Seleme b. ʻAbdirrahmân b. ʻAvf'tan birlikte gelmektedir. Tetkik edilen mürsel hadisin Buhârî'nin *Sahîh*'inde hangi isnadlarla ve nasıl yer aldığına bakmadan önce ilgili rivayetin Buhârî öncesi kaynaklarda zikredilip zikredilmediğini tespit etmekte fayda vardır. İlgili rivayetin *Muvatta'*ın üç farklı nüshası ile *Muvatta'*ın muâsır kaynakları sayılabilecek iki farklı müellifin eserinde hem mürsel hem mevsûl tarîklerle tahrîc edildiği[50] tespitlerimiz arasındadır.

İlgili rivayet, Buhârî tarafından kitabında altı farklı yerde[51] mevsûl isnatlarla zikredilmiştir. Ancak söz konusu tariklerde İmâm Mâlik'in ismi zikredilmemektedir. Bu altı rivayetin tamamı Maʻmer b. Râşid (ö. 153/770) > Zührî (ö. 124/742) > Ebû Seleme (ö. 94/712-13) > Câbir (ö. 78/697) > Rasûlullâh (s.a) isnadıyla gelmektedir. Ayrıca bu altı rivayetin senedlerini gruplandırmak da mümkündür:

- Mahmûd > ʻAbdürrezzâk > Maʻmer b. Râşid > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a),
- Muhammed b. Mahbûb > ʻAbdülvâhid > Maʻmer b. Râşid > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a),
- Müsedded > ʻAbdülvâhid > Maʻmer b. Râşid > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a),
- ʻAbdullâh b. Muhammed > Hişâm b. Yûsuf > Maʻmer b. Râşid > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a),
- Müsedded > ʻAbdülvâhid > Maʻmer b. Râşid > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a),
- ʻAbdullâh b. Muhammed > Hişâm b. Yûsuf > Maʻmer b. Râşid > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a).

---

bulunmakta ve şunları söylemektedir: "Muvatta, III, 172 ve Muvatta Şeybani, 364: Mâlik > Zuhri > İbn Museyyeb ve Ebû Seleme > Peygamber; bu hadis mürseldir. Şafii (İhtilafu'l-hadis, 258 vd) bu isnadın aynısına sahiptir; fakat o, bunu muttasıl isnadlarla da bilmektedir: Zuhri > Ebû Seleme > Cabir > Peygamber ve İbn Cureyc > Ebu'z-Zubeyr > Cabir > Peygamber. Şeybani'nin Muvatta nüshasının şerhine göre İbn Macişun, Ebû Âsım Nebil ve İbn Vehb bu hadisi, Cabir yerine Ebû Hüreyre'ye sahip olan muttasıl isnadla vermektedirler ve söz konusu isnad Tahavi'nin eserinde yer almaktadır (II, 265): Ebû Âsım Nebil > Mâlik > Zuhri > İbn Museyyeb ve Ebû Seleme > Ebû Hüreyre > Peygamber. Fakat Tahavi'ye göre Mâlik'in Kaʻnebi ve İbn Vehb de dahil en güvenilir ashabı bunu mürsel isnadla rivayet etmişlerdir."

[49] Muvatta', Şüfʻa, 2633. Analizi yapılacak hadisin isnadı ve metni aşağıda yer almaktadır:

مَالِك عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَضَى بِالشُّفْعَةِ فِيمَا لَمْ يُقْسَمْ بَيْنَ الشُّرَكَاءِ فَإِذَا وَقَعَتْ الْحُدُودُ بَيْنَهُمْ فَلَا شُفْعَةَ فِيهِ

Hadisin tercümesi şöyledir: "Mâlik, İbn Şihâb vasıtasıyla Saʻîd b. el-Müseyyeb ve Ebû Seleme b. ʻAbdirrahmân b. ʻAvf'ın şöyle dediğini nakletti: "Rasûlullâh (s.a) ortaklar arasında taksim edilemeyen müşterek mallarda şüfʻa hakkı olduğuna; ortaklar arasında sınırın bulunduğu yerlerde ise şüfʻa hakkı olmadığına hükmetti."

[50] Muvatta' (Ebû Musʻab rivâyeti), Şüfʻa, 2371 (II, 269); Muvatta' (Şeybânî rivâyeti), el-Îtâk, 855; Şâfiʻî, Müsnedü'l-İmâm eş-Şâfiʻî, s. 181; Şâfiʻî, Müsnedü'ş-Şâfiʻî Tertibu's-Sencer, III, 222; Şâfiʻî, Müsnedü'l-İmâmi'ş-Şâfiʻî Tertibu's-Sindi, II, 164-165, 165; Şâfiʻî, İhtilâfu'l-hadîs, X, 211; Tayâlisî, Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî, III, 268.

[51] Buhârî, Buyûʻ, 96 (iki ayrı hadis); Şüfʻa, 1; Şerike, 8, 9; Hiyel, 14.

Yukarıdaki altı rivayetten iki tanesinin isnadı Buhârî tarafından Müsedded b. Müserhed el-Basrî (ö. 228/843) > Abdülvâhid b. Ziyâd (ö. 176/792) > Ma'mer (ö. 153/770) > Zührî (ö. 124/742) > Ebû Seleme (ö. 94/712-13) > Câbir (ö. 78/697) > Rasûlullâh (s.a);[52] diğer iki tanesinin isnadı 'Abdullâh b. Muhammed (ö. 229/843) > Hişâm b. Yûsuf (ö. 197/812) > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a);[53] biri Muhammed b. Mahbûb (ö. 223/837) > 'Abdülvâhid b. Ziyâd (ö. 176/792) > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a);[54] biri de Mahmûd b. Ğaylân (ö. 239/853) > 'Abdürrezzâk (ö. 211/826-27) > Ma'mer > Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a)[55] isnadıyla tahrîc edilmiştir.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan bu rivayetlerin tamamı, sahâbî Câbir b. Abdullah'tan (ö. 78/697), tâbiîn tabakasından Ebû Seleme b. Abdirrahman'dan ve tebe-i tâbiînden de İbn Şihâb'tan gelmektedir. Yani Buhârî'deki mevsûl merfû rivayetler Zührî > Ebû Seleme > Câbir > Rasûlullâh (s.a) tarikiyle tahrîc edilmiştir. Söz konusu rivayetlerin sıhhati bağlamında da şu değerlendirmeyi yapmak mümkün: İncelenen altı rivayetten sadece ta'lîk edilmek suretiyle zikredilen iki rivayet[56] zayıftır.

Yukarıda Buhârî rivayetlerinin senedleriyle ilgili yapılan analizlerden sonra, şimdi de söz konusu hadislerin metinlerine yönelik değerledirmeye yer verilecektir. Rivayetlere ait metinlerin tamamı, kavlî hadis formunda olmayıp Rasûlullâh'ın (s.a) fiilini tasvir etmektedir. Yani Rasûlullâh'ın (s.a) "قال" ile başlayan bir sözünü ihtiva etmeyip, Hz. Peygamber'in (s.a) davranışını fiilî olarak tasvir eden birer fiilî hadis formuna sahiplerdir. Rivayetlerin işaret edilen bu müşterek yönü, esasında ilgili hadisin İmâm Malik tarafından *Muvatta'*da zikredilen mürsel rivayetin metniyle de uyum arz etmektedir. Buhârî'de tespit edilen hadis metinlerinin *Muvatta'*daki mürsel rivayet ile olan bu uyumu, yazılı rivayetin varlığına delalet etse de söz konusu rivayetlerin ihtiva ettiği ilave bazı unsurlar bulunduğunu da belirtmek gerekir. *Muvatta'*ın Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî rivayeti dışındaki diğer nüshalarında ve diğer bazı erken dönem kaynaklarında tespit edemediğimiz; ancak Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan mevsûl hadislerin metnindeki "وَصُرِّفَتِ الطُّرُقُ" ibaresi, dikkat çekilmesi gereken bir ifadedir. Buhârî metinlerinin müşterek bir şekilde ihtiva ettiği bu ilave ifade dışında *Muvatta'*da mürsel isnad ile zikredilen hadis ile Buhârî'de mevsûl varyantla tahrîc edilen rivayetler arasında anlama tealluk etmeyecek düzeyde bazı ufak farklılıklar tespit edilmiştir.

İsnad-metin analizi yapılan söz konusu mürsel rivayetin *Muvatta'*da yer alan varyantı çerçevesinde gerçekleştirilen tahrîc işlemi sonucunda şu değerlendirmeler yapılabilir: Söz konusu hadisin, elli bir kitapta nakledildiği tespit edilmiştir.[57] İster mevsûl ister mürsel olsun

[52] Müsedded b. Müserhed el-Basrî (ö. 228/843) > Abdülvâhid b. Ziyâd (ö. 176/792) > Ma'mer (ö. 153/770) > Zührî (ö. 124/742) > Ebû Seleme (ö. 94/712-13) > Câbir (ö. 78/697) > Rasûlullâh (s.a). Bk. Buhârî, Şüf'a, 1 ve Buhârî, Şerike, 9.
[53] Buhârî, Şüf'a, 1; Buhârî, Şerike, 9.
[54] Buhârî, Buyû', 96.
[55] Buhârî, Buyû', 96.
[56] Buhârî, Buyû', 96.
[57] Bk. "EK-2"de yer alan isnad şeması.

rivayete ait bütün varyantların biraraya getirildiği isnad şemasının[58] ortaya koyduğu üzere hadis, İbn Şihâb'tan dağılmaktadır. Yine şemada görüldüğü üzere İbn Şihâb'tan rivayeti nakledenler arasında en fazla tarike sahip olan İmâm Mâlik'tir, hatta şemadaki isnadların büyük bir kısmı kendisinden gelmektedir. Mâlik'ten gelen hadislerin hem irsâl hem ittisâl edilmek suretiyle nakledilmesi konumuz açısından önem arz etmektedir. Ayrıca şema dikkatle incelendiğinde ilgili rivayetin İbn Şihâb, Ma'mer b. Râşid, İmâm Mâlik tarafından bazen vasledilerek bazen irsâl edilerek nakledildiği de görülecektir. Mâlik ve Ma'mer b. Râşid dışındaki diğer ravilerin söz konusu hadisi ya sadece mürsel varyantla ya da sadece muttasıl senedle naklettikleri görülmektedir. Hem İbn Şihâb'ın hem İmâm Mâlik'in söz konusu hadisi bazen irsâl ederek bazen vaslederek nakletmeleri, onlar için tenkidi gerektirecek bir cerh sebebi değildir.[59] Bu durum da hadis tarihinin erken dönemine ait veriler ve isnadın teşekkülüne dair bilgiler ile uyum arzetmektedir.

İsnad şemasındaki mürsel tarikler ve mevsûl varyantlar, sıhhat açısından kritik edildiğinde senedlerinde yer alan bazı ravilerin tenkide uğramaları sebebiyle bir kısmının zayıf olduğunu belirtmek gerekir. Ancak İmâm Tirmizî'nin muttasıl tarikler hakkındaki "sahîh-hasen" değerlendirmesi,[60] *Muvatta'*da irsâl edilmek suretiyle tahrîc edilen hadisin, muttasıl varyantının İmâm Buhârî tarafından *Sahîh*'inde tercih edilmesini de açıklamaktadır. Bütün bu değerlendirmeler, bir rivayetin mürsel varyanta sahip olmasının onun mevsûl tarikinin sıhhatine tesirde bulunmadığını; yine aynı şekilde bir rivayetin muttasıl isnada sahip olmasının da onun irsâl edilmek suretiyle nakledilen veçhine zarar vermediğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

İrsâl-ittisâl tartışmaları bağlamında kendilerine sıklıkla atıfta bulunulan erken dönem eserleriyle, hadisin altı çağı diye isimlendirilen hicrî üçüncü asır kitaplarının ve bu kitaplarda yer alan rivayetlerin farklı veçheleriyle mukayeseli bir şekilde tetkik edilmeleri, hadis ilmi başta olmak üzere İslamî ilimlerin tamamı için önem arz etmektedir. Bu çerçevede araştırmamızda, kaleme alındıkları dönemlerde bıraktıkları etkinin yanı sıra kendilerinden sonra oluşan literatürün neredeyse tamamına tesir eden İmâm Mâlik'in *Muvatta'*ı ve İmâm Buhârî'nin *Sahîh*'i irsâl-ittisâl bağlamında iki örnek rivayet üzerinden tetkik edilmeye çalışıldı. *Muvatta'*daki mürsel rivayetlerden birinin bizzat İmâm Mâlik'in yer aldığı isnadla yine mürsel olarak; birinin de mevsûl varyantla İmâm Buhârî tarafından kitabına alınmasına yoğunlaşan çalışmamız, etkisi çağları aşan Buhârî'nin *Sahîh*'inin henüz çalışılmamış pekçok yönünün varlığına dikkat çekmektedir. *Muvatta'* gibi mürsel hadisleri muhtevi erken döneme ait bir eser ile Buhârî'nin *Sahîh*'i gibi isnâdın sistematik şekilde kullanıldığı dönemin müşahhas bir örneği kabul edilen kitabın -iki örnek rivayet bağlamında- mukayese edilmesi,

[58] Bk. "EK-2"de yer alan isnad şeması.
[59] İbn Balabân, 'Alâüddîn 'Ali b. Balabân el-Fârisî, el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân, I-XVIII, thk. Şu'ayb el-Arnavût, Müessesetür'r-Risâle, Beyrut, 1408/1988-1412/1991, XI, 590.
[60] Tirmizî, Ahkâm, 33.

irsâl ve ittisâlin anlaşılmasına katkı sunduğu gibi isnâda dayalı hadis tenkid sisteminin kendine has dinamiklerini anlamak için de bir yöntem sunmaktadır.

İsnadlı hadis rivayeti konusunda şüphelere sahip oryantalist araştırmacılar, bu şüpheci yaklaşımlarını daha da ileri götürerek hadis literatürünün tamamına teşmil etmişlerdir. Onların bu genellemeci tavrı, erken dönemde telif edilen eserlerde mevcut olan mürsel rivayetlerin, daha sonra telif edilen çalışmalarda mevsûl isnatlarla karşımıza çıkmasını açıklayamadığı gibi söz konusu rivayetlerin uydurulduğu yönünde de haksız iddiaya dönüşmektedir. 'Mürsel hadisin mevsûl rivayetten önce geldiği' şeklindeki bir kronolojiyi esas alan bu görüş, *Muvatta'* gibi erken dönemde kaleme alınan bir kitaptaki mürsel rivayetin, Buhârî'nin *Sahîh*'i gibi bir yüzyıl sonra telif edilen sistematik bir eserde de zikredilmesini açıklayamamaktadır. Hâlbuki bu makalede analiz edilen iki örnek rivayet, sistematik bir şekilde mürsellerden mevsûllere doğru gelişen bir sürecin yaşanmadığını ortaya koymaktadır. Hatta Buhârî tarafından kitabına alınan mürsel rivayet, kimi zaman mevsûl sened karşısında mürselin muraccah kabul edildiğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Yine aynı şekilde sahîh olması halinde muttasıl isnadı bulunan mürsel bir rivayetin tercih edilmesinin de mümkün olabildiği örnek rivayet üzerinden ortaya koyulmuştur.

Kaynakça

Albayrak, Ali, "Fuad Sezgin'in Buhârî'nin Kaynakları Kitabı Üzerine Değerlendirmeler", *Usûl: İslam Araştırmaları*, 2016, sayı: 26, s. 51-100.

Albayrak, Ali, *Buhârî'nin Kaynakları ve Fuad Sezgin*, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2020).

Avvâd Hüseyin Halef, "Merâsîlu Sahîhi'l-Buhârî", *Mecelletü'l-Buhûsu'l-Kânûniyye ve'l-İktisâdiyye*, Mısır, 2001.

Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl, *el-Câmiu's-sahîhu'l-müsned min hadîsi Rasûlillâh sallallâhu 'aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmihi*, I-IX, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, I. Baskı, Dâru Tavki'n-necât, 1422.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Risâletü Ebî Dâvûd ilâ ehli Mekke fî vaşfi Sünenihî*, thk. Muhammed es-Sabbâğ, Beyrut, ts. (nşr. Daru'l-Arabiyye).

Erul, Bünyamin, "Hicrî II. Asırda Rivâyet Üslûbu (I)-Rivâyet Açısından Ma'mer b. Râşid'in (ö. 153) el-Câmi'i", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLIII/1, 2002, s. 27-61.

İbn 'Abdilberr, Ebû Ömer Cemâleddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muhammed, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-meânî ve'l-esânîd*, Rabat, 1992.

İbn Balabân, 'Alâüddîn 'Ali b. Balabân el-Fârisî, *el-İhsân fî takrîbi Sahîhi İbn Hibbân*, I-XVIII, thk. Şu'ayb el-Arnavût, Müessesetür'r-Risâle, Beyrut, 1408/1988-1412/1991.

İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ebu'l-Fadl Ahmed b. 'Ali, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî ve Muhibbüddin el-Hatîb), Beyrut, 1379/1960.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed et-Temîmî el-Büstî, *'İlelü'l-ahbâr ve ma'rifetü ruvâti'l-âsâr*, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1422/2001.

İmâm Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik, *el-Muvatta'* (Ebû Mus'ab Rivâyeti), thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Mahmûd Muhammed Halîl, I-II, 2. Baskı, Beyrut, 1418/1998.

İmâm Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik, *el-Muvatta'* (Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî Rivâyeti, Leknevî'nin *et-Ta'lîku'l-mümecced*'i ile birlikte), thk. Takıyyüddîn en-Nedvî, I-III, Dâru'l-kalem, 1. Baskı, Dımaşk, 1413/1992.

İmâm Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik, *Muvattaü'l-İmâm Mâlik*, thk. M. Mustafâ el-A'zamî, I-VIII, Müessesetü Zayed b. Sultân Âli Nehyân, Abu Dabi, 1425/2004.

Kandemir, Yaşar, "el-Câmiu's-sahîh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1993, VII, 114-123.

Khalidi, Smain, *İmâm Mâlik ve Muvatta' Adlı Eseri*, MÜSBE, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002.

Kızılkaya Yılmaz, Rahile, *Çağdaş Hadis Tartışmaları ve Muvatta'*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2020.

Özkan, Halit, "Zührî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/zuhri (15.09.2021).

Polat, Salahattin, "Mürsel", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/mursel (15.09.2021).

Schacht, Joseph, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, The Clarendon Press, Oxford, 1975.

Sezgin, Fuad, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, Kitâbiyât, Ankara, 2000.

Sprenger, Alois, "On the Origin and Progress of Writing Down Historical Facts Among the Musalmans," *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, Calcutta: S.I., 1857.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekir, *Tenvîrü'l-havâlik şerh 'alâ Muvatta'i Mâlik*, (I-II), el-Mektebetü't-ticâriyye, Mısır, 1389/1969.

Şâfi'î, Ebû Abdullâh Muhammed b. İdrîs, "İhtilâfü'l-hadîs", *el-Ümm*, I-XI, thk. Rıf'at Fevzî 'Abdülmuttalib, X, Dârü'l-Vefâ, Mansure, 1422/2001.

Şâfi'î, Ebû Abdullâh Muhammed b. İdrîs, *Müsnedü'l-İmâm eş-Şâfi'î*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, [t.y.]

Şahyar, Ataullah, "Sahîhu'l-Buhârî'de Mutâbi' Hadisler ve Mutâba'atın Amaçları", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2014, cilt: XII, sayı: 1, s. 61-77.

Tayâlisî, Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, I-IV, thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, Hicr li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Cize, 1419-1420/1999.

Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve dğr., I-V, Dâru İhyâi't-turâsi'l-'arabî, Beyrut, ts.

Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf, *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvatta'i'l-İmâm Mâlik*, I-IV, Beyrut, ts.

The issue of Irsāl and Ittisāl in the in the Context of *Muwatta'* and *Sahīh of Bukhārī*

Abstract

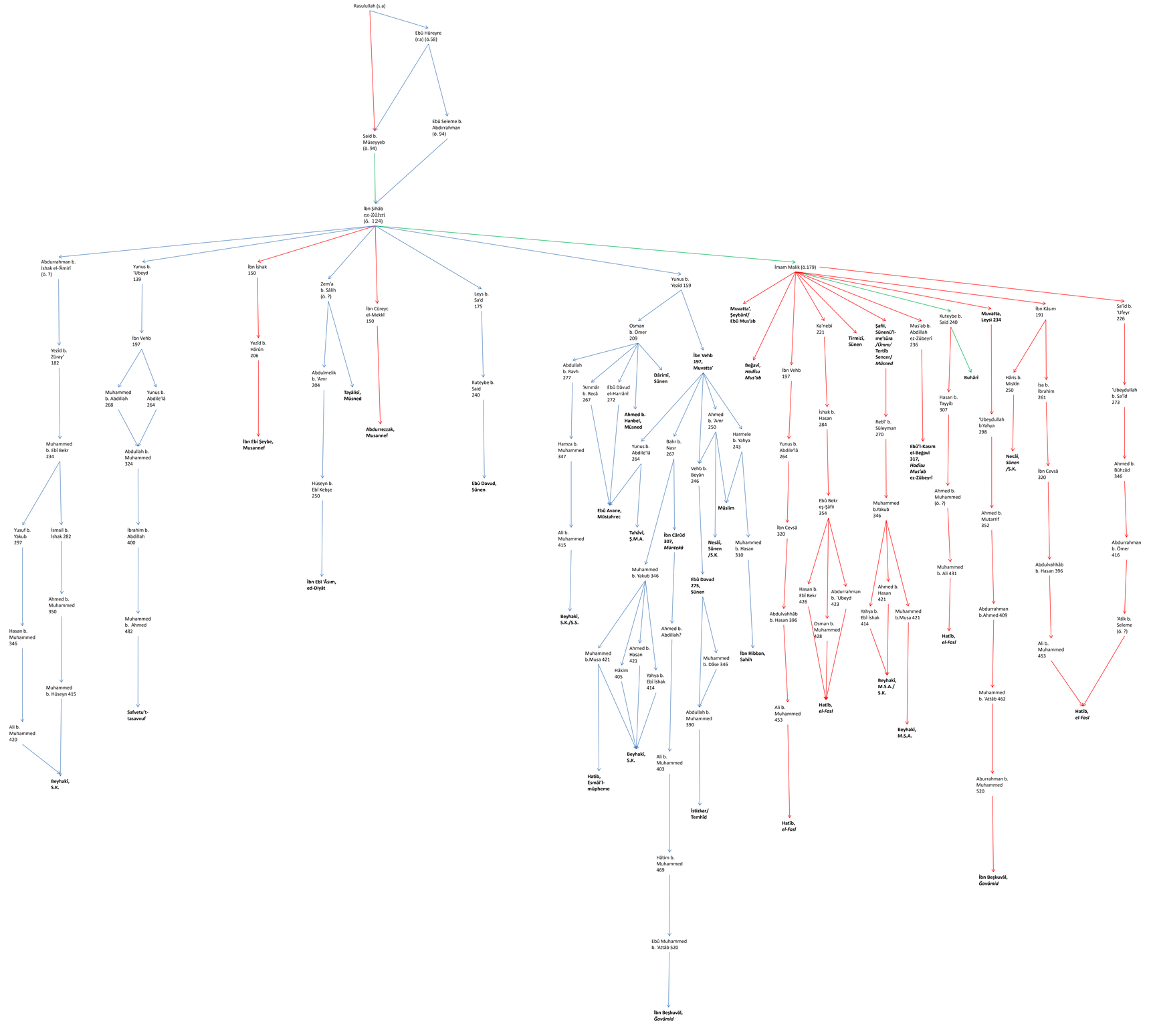
Muwatta' of Imām Mālik (d. 179/795), which is an important work that contains mursal narrations and was compiled in the early period of hadīth, has been the subject of various studies by both Muslim and non-Muslim researchers in many aspects. Likewise, Sahīh of Imām Bukhārī (d. 256/870) is considered the pinnacle of the writings in the third century AH and has been studied and examined from many perspectives in the past and present. By discussing the relationship between Muvatta' and Sahīh of Bukhārī sometimes in separate works and sometimes under certain titles, it has been the subject of study the common aspects of both books, their narrators, similarities and differences between the narrations, and the common features-methods of their authors.

The period when isnād has started to be asked and its systematic use following this period and the general characteristic of the hadīth narration in the studies of the first centuries of history of hadīth are convenient topics to provide important information about the isnād transmission and the structure of the books belonging to the relevent period. For this reason, when the beginning and formation of isnād is investigated related to the issue of verbal and written transmission, it is seen that the narrations in Muwatta' and al-Kutub al-sittah are compared in terms of their isnāds in many studies written in the modern period, especially in the orientalist literature. In this context, various evaluations are made about the history of hadīth transmission by comparing the narrations in the early period works with the essential hadīth books, especially Sahīh of Bukhārī in terms of certain features.

This article aims to compare these two works, Muwatta' and Sahīh of Bukhārī, in terms of irsāl-ittisāl by focusing on the issue of "reporting a hadīth by mursal (lacking the mention of the companion transmitter) chain and transmitting the same hadīth with the mawsūl (uninterrupted) chain". The main goal in choosing Muwatta', which includes a lot of mursal narrations and Bukhārī's Sahīh which best represents the period in which isnād was used systematically is to reveal the structure of hadīth narration with isnād. The aim in question is achieved by analyzing an isnād-cum-matn analysis of two narrations selected from Muwatta' and Sahīh of Bukhārī in order to elucidate the issue of irsāl-ittisāl. In this context, firstly, one narration that was transmitted in Muwatta' with mursal chain which was also included in Bukhārī's Sahīh with mursal isnād has been analyzed, then a narration that was transmitted in Muwatta' with mursal chain and mentioned in Bukhārī's Sahīh with mawsūl isnād has been analyzed in detail. These isnād-cum-matn analyzes made in the framework of two selected hadīths were carried out in the context of the issue of irsāl-ittisāl in order to reveal the formation process of isnad. In addition, this study, which draws attention to the connection between Muwatta' of Imām Mālik and Sahīh of Imām Bukhārī, which influenced almost all hadīth books published after them, contributes to understanding the process of hadīth transmission with isnād.

Keywords: Imām Mālik • Muwatta' • Imām Bukhārī • al-Jāmi' al-sahīh • Irsāl • Ittisāl • Mursal • Mawsūl • Isnād-cum-matn analysis

EK-1

Rasulullah (s.a)
Ebû Hüreyre (r.a) (ö.58)
Said b. Müseyyeb (ö. 94)
Ebû Seleme b. Abdirrahman (ö. 94)
İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124)
Abdurrahman b. İshak el-Âmirî (ö. ?)
Yezîd b. Züreyʿ 182
Muhammed b. Ebî Bekr 234
Yusuf b. Yakub 297
Hasan b. Muhammed 346
Ali b. Muhammed 420
İsmail b. İshak 282
Ahmed b. Muhammed 350
Muhammed b. Hüseyn 415
Beyhakî, S.K.
Yunus b. ʿUbeyd 139
İbn Vehb 197
Muhammed b. Abdillah 268
Yunus b. Abdile'lâ 264
Abdullah b. Muhammed 324
İbrahim b. Abdillah 400
Muhammed b. Ahmed 482
Safvetu't-tasavvuf
İbn İshak 150
Yezîd b. Hârûn 206
İbn Ebi Şeybe, Musannef
Zemʿa b. Sâlih (ö. ?)
Abdulmelik b. ʿAmr 204
Hüseyn b. Ebî Kebşe 250
İbn Ebî ʿÂsım, ed-Diyât
Tayâlisî, Müsned
İbn Cüreyc el-Mekkî 150
Abdurrezzak, Musannef
Leys b. Sa'd 175
Kuteybe b. Said 240
Ebû Davud, Sünen
Yunus b. Yezîd 159
Osman b. Ömer 209
Abdullah b. Ravh 277
Hamza b. Muhammed 347
Ali b. Muhammed 415
Beyhakî, S.K./S.S.
ʿAmmâr b. Recâ 267
Ebû Dâvud el-Harrânî 272
Ebû Avane, Müstahrec
Ahmed b. Hanbel, Müsned
Dârimî, Sünen
Yunus b. Abdile'lâ 264
Tahâvî, Ş.M.A.
Muhammed b. Yakub 346
Muhammed b.Musa 421
Hâkim 405
Ahmed b. Hasan 421
Yahya b. Ebî İshak 414
Beyhakî, S.K.
Hatîb, Esmâʾü-müpheme
İbn Vehb 197, Muvatta'
Bahr b. Nasr 267
İbn Cârûd 307, Müntekâ
Ahmed b. Abdillah?
Ali b. Muhammed 403
Hâtim b. Muhammed 469
Ebû Muhammed b. ʿAttâb 520
İbn Beşkuvâl, Gavâmid
Ahmed b. ʿAmr 250
Vehb b. Beyân 246
Nesâî, Sünen /S.K.
Ebû Davud 275, Sünen
Muhammed b. Dâse 346
İstiskar / Temhid
Harmele b. Yahya 243
Müslim
Muhammed b. Hasan 310
İbn Hibban, Sahih
İmam Malik (ö.179)
Muvatta', Şeybânî/ Ebû Mus'ab
Beğavî, Hadîsu Mus'ab
İbn Vehb 197
Yunus b. Abdile'lâ 264
İbn Cevsâ 320
Abdulvahhâb b. Hasan 396
Ali b. Muhammed 453
Hatîb, el-Fasl
Ka'nebî 221
İshak b. Hasan 284
Ebû Bekr eş-Şâfiî 354
Hasan b. Ebî Bekr 426
Osman b. Muhammed 428
Abdurrahman b. ʿUbeyd 423
Hatîb, el-Fasl
Tirmizî, Sünen
Şafiî, Sünenü'l-me'sûra /Ümm/ Tertîb Sencer/ Müsned
Rebî' b. Süleyman 270
Muhammed b.Yakub 346
Yahya b. Ebî İshak 414
Ahmed b. Hasan 421
Muhammed b.Musa 421
Beyhakî, M.S.A./ S.K.
Beyhakî, M.S.A.
Müs'ab b. Abdillah ez-Zübeyrî 236
Ebû'l-Kasım el-Beğavî 317, Hadîsu Mus'ab ez-Zübeyrî
Kuteybe b. Said 240
Buhârî
Hasan b. Tayyib 307
Ahmed b. Muhammed (ö. ?)
Muhammed b. Ali 431
Hatîb, el-Fasl
Muvatta, Leysi 234
ʿUbeydullah b.Yahya 298
Ahmed b. Mutarrif 352
Abdurrahman b.Ahmed 409
Muhammed b. ʿAttâb 462
Aburrahman b. Muhammed 520
İbn Beşkuvâl, Gavâmid
İbn Kâsım 191
Hâris b. Miskîn 250
Nesâî, Sünen /S.K.
İsa b. İbrahim 261
İbn Cevsâ 320
Abdulvahhâb b. Hasan 396
Ali b. Muhammed 453
Hatîb, el-Fasl
Sa'îd b. ʿUfeyr 226
ʿUbeydullah b. Sa'îd 273
Ahmed b. Bühzâd 346
Abdurrahman b. Ömer 416
ʿAtîk b. Seleme (ö. ?)
Hatîb, el-Fasl

EK-2

Rasulullah (s.a)
Câbir b. Abdillah (r.a) (ö. 78)
Ebû Hüreyre (r.a) (ö. 58)
Ebû Seleme b. Abdirrahman b. 'Avf (ö. 94)
Saîd b. Müseyyeb (ö. 94)
İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124)
Abdurrahman b. İshak el-'Âmirî (ö. ?)
Buhârî
İbn Cüreyc el-Mekkî 150
İbn Ebî Dâvud 206
Yakub b. Humeyd 241
Yahyâ b. Adem 203
Abdullah b. İdris 192
Ali b. el-Medînî 234
Ahmed b. Davud 282
Tahâvî, Ş.M.A.
İbn İshak 150
Yunus b. Yezîd el-Eylî 159
Osman b. Ömer 209
Muhammed b. 'Abde 313
Hasan b. Mükrem 274
Muhammed b. Yakub 346
Ahmed b. Hasan 421
Hatîb, Kifaye
Ali b. Ömer El-Harbî 386
Muhammed b. Hüseyn 332
Tâhir b. Abdillah 450
Ebû Tâhir Muhammed b. Muhammed 410
Beyhakî, S.K.
Sâlih b. Ebi'l-Ehdar 140
Abdulaziz b. Muhtar ?
Es'as b. Zür'a (ö. ?)
İbrâhim b. Hacâcâ 231
Mu'allâ b. Esed 218
Cafer b. Muhammed (ö. ?)
Muhammed b. Yahya Ez-Zühlî 258
Yunus b. Habîb 267
Abdullah b. Cafer 346
Muhammed b. Mervân 294
Ali b. Hasan 267
Muhammed b. Dâse 346
Esber b. Kâsım (ö. ?)
Müsned
Ebû Davud et-Tayalisi 204, Müsned
İbn Ziyâd, ez-Ziyâdât
Ebû Davud 275
Hâmid b.Yahya 242
Yahya b. Osman 282
Hasan b. Muhammed 403
Abdulvehhab b. Sa'îd 322
Zübeyr b. Abdilvâhid 347
Yahya b. Ebî İshak 414
Beyhakî, M.S.A.
Ahmed b. Hanbel 241
İmam Şâfiî 204
Muhammed b. Abdirrahman ?
Dülâbî, el-Künâ
Beyhakî, S.K.
Ebû Bekr b. Fürek 406
Muhammed b. Abdirrahman ?
Ma'mer b. Râşid 154
Safvân b. 'İsâ 200
Hişâm b. Yusuf 197
Hilâl b. Bişr 246
Abdullah b. Muhammed 229
Nesâi, Sünen /S.K.*
Muhammed b. Mahbûb 223
Buhârî
'Affân b. Müslim 220
Yakub b. Süfyân 277
Müsned
Muhammed b. Hamze 321
Askerî, Tashîfât
Abdulvâhid b. Ziyâd 176
Muhammed b. Ziyâd 223
Ya'lâ b. Esed ?
Bişr b. Mu'âz 245
Müsedded 228
Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyn 237
Ömer b. Muhammed 311
Ahmed b. Davud 282
Buhârî*
İbn Meni' 317
İbn Hibbân, Sahîh
Osman b. Said 280
Muhammed b. Yusuf 320
Ahmed b. Muhammed 346
Tahâvî, Ş.M.A.
Ahmed b. Abdillah 386
Hâkim 405
Abdulvâhid b. Ahmed 463
Beyhakî, S.K.
Yahyâ b. Ebî İshak 414
Begavî, Ş.Ş.
'Ubeydullah b.Ömer 235
Hâmid b. Şuayb 309
İbn Kâni' 351
Rebî' b. Süleyman 270
Ebû'l-'Abbâs Muhammed b. Yakub 346
Ahmed b. Hasan 421
Beyhakî, M.S.A
Sîka (ö. ?)
Abdurrezzak, Musannef
Müsnedü 'Abd b. Humeyd
Şafiî, Tertîb Sencer/ Tertîbu Sindî/ İhtilafu'l-hadîs/ Müsned
Tirmizi, Sünen
Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî 258
Muhammed b. Hammâd 271
Ahmed b. Mansur 265
Nuh b. Habîb 242
İbn Ebî Hâmid 321
'Abbâs b.Fadl 310
Hüseyn b. Abdillah 310
Muhammed b. Hüseyn 305
Muhammed b. Muhammed b. Mehmeş 410
Abdullah b.Yusuf 409
Beyhakî, M. S. A.
Muhammed b. İshak 381
Muhammed b. İshak El-Kıyâmî 381
Ahmed b. Abdullah 396
Abdulvâris b. Süfyân 395
Temhîd
Muhammed b. Yahyâ 271
Ahmed b. Şebbuveyh 230
Mahmûd b. Gaylân 239
Muhammed b. Hasaan 336
el-İknâ'
Ebû Zura, Tevârîd
Buhârî
İbn Mâce
İbn Ziyâd, Ziyâdât
Müsned
Hüseyn b. Abdillah 310
Ebû Davud, Sünen
Darekutnî, Sünen
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
İbnu'l-Cârûd, Müntekâ
İbn Hibbân, Sahîh
Abdullah b. Ahmed b. Hanbel 290
Ahmed b. Cafer 368
Hasan b. Ali b. Muhammed 444
Hibetullah b. Muhammed 525
İbnu'l-Cevzi, et-Tahkîk
İbn Mâce
Abdurrahman b.Ömer 250
İshak b. Muhammed 284
Muhammed b.Sinân271
İbrahim b. Mervân 270
Hasan b.Ali 308
Tûsi, Muhtasar
Ali b. el-Medînî 234
Ahmet b.Mansur
Muhammed b.Ma'mer 250
Ali b.Nasr Ebûsâmi 250
Muhammed b. Beşşâr 252
Abdulmelik b. Muhammed 276
Yezîd b. Sinân 264
Muhammed b. İbrahim 273
Bekkâr b. Kuteybe 270
Muhammed b.Ishak 270
Muhammed b.Cüneyd (ö. ?)
Abdurrahman b. Mugire (ö. ?)
Abdurrahman b.Muhammed 316
İsâ b. İbrahim 261
İbnu Cevşâ 320
Abdulvehhâb b. Hasan 396
Hanâi, es-Sâlis
İbn 'Adî 365
Tahâvi, Ş.M.A.
İbn Ziyâd, Ziyâdât
Ebû Âsım Dahhâk b. Mahled 212
Hârun b. Süleyman 285
Ali b. Ahmed El-Mukrî 381
Abdullah b. Cafer 346
Fadl b. Cafer (ö. ?)
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Malik b.Isa 305
İsmail b.İshak 282
Tahâvi, Ş.M.A.
Muhammed b.Kâsım 327
Muhammed b. 'Ubeyd 305
Abdullah b. Muhammed 378
Ebû'l-Hasan b. 'Abdân 415
Kâsım b. Esbeğ 345
Muhammed b. Süleyman 386
Muhammed b.İshak 381
Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî 258
Abbâs b. Muhammed 271
Ahmed b. Sâlih et-Taberî (ö. ?)
Ahmed b. Ubeyd 345
Abdullah b. Ali 405
Ahmed b. Kâmil b. 350
Ebû'l-Kâsım b. Hâbâbe 389
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn 465
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Abdullah b. Muhammed 345
Muhammed b. Yunus 286
Ali b. İbrahim 345
Muhammed b. Yusuf 330
Abdullah b. Muhammed 349
Muhammed b.İshak 381
Muhammed b. Ahmed es-Sülemî 405
Hasan b. Muhammed 423
Ahmed b. İbrahim 327
Abdullah b. Muhammed 378
Hâkim 405
Ahmed b. Abdillah 396
Muhammed b.Kâsım 327
Muhammed b. 'Umrûs 400
Dârekutnî 385
Muvatta', Ebû Mus'ab
Muvatta', Leysî
Muvatta', Şeybânî
İbn Vehb 197
Yunus b. Abdi'a'lâ 264
Hâris b. Miskîn 250
İsmail b. İshak 282
Ka'nebî 221
Hişâm b. Abdilmelik 227
İbn Kâsım 191
Nesâi, S.K.
Tahâvi, Ş.M.A.
İbn Ziyâd, ez-Ziyâdât
Ahmed b. 'Ubeyd 345
İbrahim b. Mervân 270
Yahyâ b. İbrahim (ö. ?)
Ali b. Hüseyn 291
Mâlik b.Isa 305
Abdullah b. Muhammed 324
Ali b. İbrahim 345
Muhammed b. Sâlih et-Taberî (ö. ?)
Abdullah b. Muhammed 345
Muhammed b.Kâsım 327
Ahmed b. İbrahim 327
Abdullah b. Muhammed 378
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ahmed b. Abdillah 396
Dârekutnî 385
Muhammed b. 'Umrûs 400
Temhîd
Sehmî, Târîhu Cürcân
Hanâi, es-Sâlis
Abdullah b. Muhammed 316
Ahmed b. Hâlid 322
Abdullah b. Muhammed 378
Abdullah b. Muhammed b. Yusuf 403
Temhîd
Ebû Davud 275
Yahyâ b. Eyyûb El-Havânî 289
Abdullah b. Ömer el-Cevherî 353
İsmail b. Muhammed Es-Saffâr 341
Hasan b. Hafs 361
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe 389
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn 465
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Ebû'l-Kâsım es-Sehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Temhîd
Ali b. Hüseyn 327
Abdullah b. Muhammed 324
Ebû Hâtim 327
Muhammed b. Mahled 331
Ahmed b. Hasan 357
Muhammed b. Abdillah 354
Zafer b. Muhammed 410
Abdulvâhid b. Abdilaziz 410
Darekutnî 385
Ebû Ali Muhammed el-Kurtubî 400
Muhammed b. Abdillâki 535
Temhîd
Ebû Ali b. el-Hüseyf 602
Ebû'l-Izz b. es-Saykal 686
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Abdulmelik b. Mâcişûn 213
Sa'îd b. Abdillah b. Abdilhakem 268
Harr b. Süleyman (ö. ?)
Mâlik b. Isâ 305
İbn Hibbân, Sahîh
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn
Ali b. Muhammed 460
Muhammed b. Kâsım 327
Ebû'l-Kâsım es-Şehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
Ahmed b. Ali El-Medâini 327
Medâini, Fevâid
Abdullah b. Muhammed 324
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ismail b. Ishak 270
İbn Ziyâd, ez-Ziyâdât
Tahâvi, Ş.M.A.
Abdullah b. Muhammed 378
İbn Mende, Nüshatu Abdillah
Ahmed b. Mansur 258
İbrahim b. Abdillah 292
Muhammed b. Yakub 344
Muhammed b. Mahled 331
Hâkim 405
Ahmed b. Hasan 388
Darekutnî 385
Ahmed b. İbrahim 327
Muhammed b. Abdillah 249
Hasan b. Sehîb (ö.?)
Ismail b. Yahyâ El-Müzenî 264
Rebî' b. Süleyman 270
Şîbli b. Abdilmelik (ö. ?)
Hüseyn b.Ali (ö. ?)
Ahmed b.Feth 403
Halef b. Kâsım 393
İbn Ebî Tâhir (ö. ?)
Temhîd
Ahmed b. Hâlid 322
Abdullah b. Muhammed 378
Abdullah b. Muhammed b. Yusuf 403
Temhîd
Ebû Davud 316
İbn Ebî Dâvud 316
Nesâi, S.K.
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn
Halef b. Kâsım 393
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Temhîd
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Ebû'l-Kâsım es-Şehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Temhîd
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ismail b. Yahyâ El-Müzenî 264
Hasan b. Şebîb (ö. ?)
Muhammed b.Esbeğ (ö. ?)
Muhammed b. Mahled331
Ahmed b. Hasan (ö. ?)
Temhîd
Ahmed b. İsmail 295
Ebû Davud 275
Yahyâ b. Eyyûb El-Havânî 289
Abdullah b. Ömer el-Cevherî 353
İsmail b. Muhammed Es-Saffâr 341
Nesâi, S.K.
Ahmed b. Mansûr 351
Ahmed b. Hâlid 322
Temhîd
Ahmed b.Feth 403
Halef b. Kâsım 393
İbn Ebî Tâhir (ö. ?)
Temhîd
Halef b. Kâsım 393
Abdullah b. Muhammed 378
Abdullah b. Muhammed b. Yusuf 403
Temhîd
Beyhakî, S.K.
Ebû Davud 275
Muhammed b. Hammâd 271
Abbâs b. Muhammed 271
Muhammed b. Yunus 286
Ali b. Hüseyn 291
Mâlik b.Isa 305
Abdullah b. Muhammed 324
Ali b. İbrahim 345
Muhammed b. Sâlih et-Taberî (ö. ?)
Abdullah b. Muhammed 345
Muhammed b.Kâsım 327
Ahmed b. İbrahim 327
Abdullah b. Muhammed 378
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ahmed b. Abdillah 396
Dârekutnî 385
Muhammed b. 'Umrûs 400
Temhîd
Ebû Davud 316
İbn Ebî Dâvud 316
Nesâi, S.K.
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn
Halef b. Kâsım 393
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Temhîd
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Ebû'l-Kâsım es-Şehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Temhîd
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ismail b. Yahyâ El-Müzenî 264
Hasan b. Şebîb (ö. ?)
Muhammed b.Esbeğ (ö. ?)
Muhammed b. Mahled331
Ahmed b. Hasan (ö. ?)
Temhîd
Ahmed b. İsmail 295
Ebû Davud 275
Yahyâ b. Eyyûb El-Havânî 289
Abdullah b. Ömer el-Cevherî 353
İsmail b. Muhammed Es-Saffâr 341
Nesâi, S.K.
Ahmed b. Mansûr 351
Ahmed b. Hâlid 322
Temhîd
Ahmed b.Feth 403
Halef b. Kâsım 393
İbn Ebî Tâhir (ö. ?)
Temhîd
Halef b. Kâsım 393
Abdullah b. Muhammed 378
Abdullah b. Muhammed b. Yusuf 403
Temhîd
Ebû Davud 316
İbn Ebî Dâvud 316
Nesâi, S.K.
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn
Halef b. Kâsım 393
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Temhîd
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Ebû'l-Kâsım es-Şehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Temhîd
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ismail b. Yahyâ El-Müzenî 264
Hasan b. Şebîb (ö. ?)
Muhammed b.Esbeğ (ö. ?)
Muhammed b. Mahled331
Ahmed b. Hasan (ö. ?)
Temhîd
Ahmed b. İsmail 295
Ebû Davud 275
Yahyâ b. Eyyûb El-Havânî 289
Abdullah b. Ömer el-Cevherî 353
İsmail b. Muhammed Es-Saffâr 341
Nesâi, S.K.
Ahmed b. Mansûr 351
Ahmed b. Hâlid 322
Temhîd
Ahmed b.Feth 403
Halef b. Kâsım 393
İbn Ebî Tâhir (ö. ?)
Temhîd
Halef b. Kâsım 393
Abdullah b. Muhammed 378
Abdullah b. Muhammed b. Yusuf 403
Temhîd
Ebû Davud 316
İbn Ebî Dâvud 316
Nesâi, S.K.
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn
Halef b. Kâsım 393
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Temhîd
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Ebû'l-Kâsım es-Şehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Temhîd
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ismail b. Yahyâ El-Müzenî 264
Hasan b. Şebîb (ö. ?)
Muhammed b.Esbeğ (ö. ?)
Muhammed b. Mahled331
Ahmed b. Hasan (ö. ?)
Temhîd
Ahmed b. İsmail 295
Ebû Davud 275
Yahyâ b. Eyyûb El-Havânî 289
Abdullah b. Ömer el-Cevherî 353
İsmail b. Muhammed Es-Saffâr 341
Nesâi, S.K.
Ahmed b. Mansûr 351
Ahmed b. Hâlid 322
Temhîd
Ahmed b.Feth 403
Halef b. Kâsım 393
İbn Ebî Tâhir (ö. ?)
Temhîd
Halef b. Kâsım 393
Abdullah b. Muhammed 378
Abdullah b. Muhammed b. Yusuf 403
Temhîd
Ebû Davud 316
İbn Ebî Dâvud 316
Nesâi, S.K.
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn
Halef b. Kâsım 393
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Temhîd
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Ebû'l-Kâsım es-Şehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Temhîd
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ismail b. Yahyâ El-Müzenî 264
Hasan b. Şebîb (ö. ?)
Muhammed b.Esbeğ (ö. ?)
Muhammed b. Mahled331
Ahmed b. Hasan (ö. ?)
Temhîd
Ahmed b. İsmail 295
Ebû Davud 275
Yahyâ b. Eyyûb El-Havânî 289
Abdullah b. Ömer el-Cevherî 353
İsmail b. Muhammed Es-Saffâr 341
Nesâi, S.K.
Ahmed b. Mansûr 351
Ahmed b. Hâlid 322
Temhîd
Ahmed b.Feth 403
Halef b. Kâsım 393
İbn Ebî Tâhir (ö. ?)
Temhîd
Halef b. Kâsım 393
Abdullah b. Muhammed 378
Abdullah b. Muhammed b. Yusuf 403
Temhîd
Ebû Davud 316
İbn Ebî Dâvud 316
Nesâi, S.K.
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn
Halef b. Kâsım 393
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Temhîd
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Ebû'l-Kâsım es-Şehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Temhîd
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Ismail b. Yahyâ El-Müzenî 264
Hasan b. Şebîb (ö. ?)
Muhammed b.Esbeğ (ö. ?)
Muhammed b. Mahled331
Ahmed b. Hasan (ö. ?)
Temhîd
Ahmed b. İsmail 295
Ebû Davud 275
Yahyâ b. Eyyûb El-Havânî 289
Abdullah b. Ömer el-Cevherî 353
İsmail b. Muhammed Es-Saffâr 341
Nesâi, S.K.
Ahmed b. Mansûr 351
Ahmed b. Hâlid 322
Temhîd
Ahmed b.Feth 403
Halef b. Kâsım 393
İbn Ebî Tâhir (ö. ?)
Temhîd
Halef b. Kâsım 393
Abdullah b. Muhammed 378
Abdullah b. Muhammed b. Yusuf 403
Temhîd
Ebû Davud 316
İbn Ebî Dâvud 316
Nesâi, S.K.
Ebû'l-Kâsım b. Habâbe
Muhammed b.Ahmed (ö. ?)
Ebû'l-Ganâim b. Me'mûn
Halef b. Kâsım 393
Ebû Gâlib b. el-Bennâ 527
Temhîd
Ebû Hafs b.Taberzed 607
İsmail b. Askalanî 682
Ebû'l-Hasan b. Buhârî 690
Zeyneb bint Mekkî 688
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Ebû'l-Kâsım es-Şehlmî 533
Ahmed b. Abdillah 396
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Temhîd
Ebû Ya'lâ, el-İrşâd
Yahyâ b. İbrahim es-Sülemî (ö. ?)
Muhammed b. İsmail 280
'Ubeydullah b. Muhammed (ö. ?)
Muhammed b. Humeyd 341
Muhammed b.Cafer 348
Zafer b. Muhammed 410
Muhammed b. Abdillah 354
Abdullah b. Cafer 351
Abdullah b. Muhammed 324
Ahmed b. Hasan 357
Ahmed b. Esbeğ 345
Ahmed b. Feth 403
Halef b. Kâsım 393
Abdulvâris b. Süfyân 395
Muhammed b. Abdillah (ö. ?)
Ahmed b. Kâmil 350
Hâkim 405
Kâsım b. Esbeğ 345
Abdulvâhid b. Abdilaziz 410
Darekutnî 385
Ebû Ali Muhammed el-Kurtubî 400
Muhammed b. Abdillâki 535
Temhîd
Ebû Ali b. el-Hüseyf 602
Ebû'l-Izz b. es-Saykal 686
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
İbn Ebî Dâvud 270
Tahâvi, Ş.M.A.
Abdullah b. Muhammed 324
Ebû Hâtim 327
Muhammed b. Mahled 331
Hâkim 405
Kâsım b. Esbeğ 345
Ahmed b. Feth 403
Halef b. Kâsım 393
Abdulvâris b. Süfyân 395
Dârekutnî, /İlel
Beyhakî, S.K.
Halef b. Kâsım 393
Yahyâ b. Ahmed 490
Muhammed b. Abdillâki 535
Temhîd
Ebû Ali b. el-Hüseyf 602
Ebû'l-Izz b. es-Saykal 686
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Şâfiî'î, İhtilafu'l-hadîs/ Müsned /Tertîbu Sencer/Tertîbu Sindî Muhtasarü'l-Müzenî
Temmâm, Fevâid
Rebî' b. Süleyman 270
İbn Ziyâd, Ziyâdât
Ahmed b. Hasan 357
Muhammed b. Abdillah 354
Zafer b. Muhammed 410
Abdulvâhid b. Abdilaziz 410
Darekutnî 385
Ebû Ali Muhammed el-Kurtubî 400
Muhammed b. Abdillâki 535
Temhîd
Ebû'l-Izz b. es-Saykal 686
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
Beyhakî, S.K./ M.S.A
Hâkim 405
Ebû Bekr Ahmed b. Hasan 421
Yahyâ b. Ebi İshak 414
Hibetullah el-Bâllanî 524
Abdulaziz b.Ahmed 466
İbn Kabîs El-Gassânî 530
Beyhakî, S.K.
Darekutnî 385
Yahyâ b. Ahmed 490
Halef b. Kâsım 393
Abdulvâris b. Süfyân 395
Ahmed b. Feth 403
Halef b. Kâsım 393
Beyhakî, S.K.
İbn Ziyâd, Ziyâdât
Temhîd
Dârekutnî, /İlel
Temhîd
Muhammed b. Yakub 346
Hibetullah el-Bâllanî 524
Yahyâ b. Ebi İshak 414
Hâkim 405
Ebû Bekr Ahmed b. Hasan 421
Beyhakî, S.K./ M.S.A
İbn 'Asâkir, T.M.D.
Muhammed b. Humeyd 341
Muhammed b.Cafer 348
Zafer b. Muhammed 410
Muhammed b. Abdillah 354
Abdullah b. Cafer 351
Abdullah b. Muhammed 324
Ahmed b. Hasan 357
Ahmed b. Esbeğ 345
Ahmed b. Feth 403
Halef b. Kâsım 393
Abdulvâris b. Süfyân 395
Muhammed b. Abdillah (ö. ?)
Ahmed b. Kâmil 350
Hâkim 405
Kâsım b. Esbeğ 345
Abdulvâhid b. Abdilaziz 410
Darekutnî 385
Ebû Ali Muhammed el-Kurtubî 400
Muhammed b. Abdillâki 535
Temhîd
Ebû'l-Izz b. es-Saykal 686
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl
İbn Ebî Dâvud 270
Tahâvi, Ş.M.A.
Abdullah b. Muhammed 324
Ebû Hâtim 327
Muhammed b. Mahled 331
Hâkim 405
Kâsım b. Esbeğ 345
Ahmed b. Feth 403
Halef b. Kâsım 393
Abdulvâris b. Süfyân 395
Dârekutnî, /İlel
Beyhakî, S.K.
Halef b. Kâsım 393
Yahyâ b. Ahmed 490
Muhammed b. Abdillâki 535
Temhîd
Ebû Ali b. el-Hüseyf 602
Ebû'l-Izz b. es-Saykal 686
Mizzi, Tehzîbu'l-Kemâl